

خاستگاه بهره‌وری^۱

توجه همیشگی بشریت به فرهنگ بهره‌وری از آنجا نشأت می‌گیرد که عدم تناسب عرضه با تقاضا همیشه و همه حال در طول تاریخ وجود داشته است. اما به طور کلی شکل‌گیری سیستماتیک دانش بهره‌وری را در ایالات متحده و از سوی دیگر رشد و توسعه اندیشه بهره‌وری در کشور ژاپن می‌توان قلمداد کرد.

اما اگر قصد داشته باشیم با اتکا بر تقسیم بندیهای صورت گرفته در ابتدای مطلب مسیر را ادامه دهیم به طور کلی در دوره اول با پیاده سازی طرحهای ایالات متحده برای بازسازی آلمان و ژاپن و از سوی دیگر سفرهای دانشمندان چون دکتر دمنینگ به ژاپن و شرکت در کنفرانسهایی به محوریت موضوع بهره‌وری و در نهایت طرح مدل مدیریت کیفیت فراگیری با نام خودش بهره‌وری از مدل ساده و ابتدایی ستاده ÷ نهاده (از راست به چپ) که بر اصل راهبردی تولید بیشتر با منابع فعلی تاکید داشت، خارج شده و به حوزه های جدیدی و یا بر اساس تقسیم بندیهای ما به دوره دوم وارد گردید: بدین ترتیب می‌توان دلایل و ویژگی های اصلی آغاز این دوره از نگرش به بهره‌وری را در موارد زیر جستجو کرد:

۱. رقابتی شدن هر چه بیشتر بازارها
۲. طرح مسائل جدید در حوزه بهره‌وری
۳. ورود کشور های گوناگون به حوزه تولید و بدین ترتیب سوق یافتن تولید کنندگان از تولید انبوه صرف به تولید انبوه با کیفیت

با گذشت زمان بازارهای انحصاری آمریکایی با خطوط تولید انبوه که اقدام به تولید کالاها به تعداد زیاد و قیمت پایین در یک بازار انحصاری می‌نمودند، از سوی شرکتهای نو پا اما هدفمند ژاپنی به چالش کشیده شدند. همایش‌ها و سمینارهای دهه پنجاه و شصت میلادی و میل و علاقه ذاتی ژاپنی‌ها به پیشرفت باعث آن گردید تا سیاستهای گسترش دانش بهره‌وری در این کشور خیلی زود به عنوان فرهنگ و رفتار غالب در صنایع ژاپن تبدیل گردد. این در حالی بود که ژاپنی‌ها در فرایند صنعتی شدن هیچگاه فرهنگ بومی خود را نادیده نگرفتند و همواره به یک الگوی توسعه پایدار بر پایه و اساس فرهنگ بومی خود تاکید می‌کردند و بدین سان در ادامه حتی توانستند با الهام گیری از برخی از آموزه

زمان تقریبی آغاز رویکرد فراگیر در سطح بین الملل به مقوله بهره‌وری را می‌توان پس از پایان جنگ جهانی دوم دانست. روند رو به توسعه و گسترش دانش و اندیشه بهره‌وری را در عرصه بین الملل می‌توان به حداقل سه رده گوناگون تقسیم کرد.

۱. شکل‌گیری دانش بهره‌وری
۲. رشد و توسعه دانش بهره‌وری
۳. مطرح شدن افقهای جدید در این حوزه

به طور کلی در دوره اول می‌توان موارد و دلایل زیر را از جمله موارد مؤثر در زمینه توجه بیشتر به مقوله بهره‌وری دانست:

۱. آغاز دوباره رشد اقتصاد جهانی
۲. پایان جنگ جهانی دوم و شروع به حرکت اقتصاد های جنگ زده ای چون آلمان و فرانسه و ژاپن
۳. نیاز روز افزون صنایع گوناگون به مواد اولیه و نهاده های تولید و از سوی دیگر محدود بودن عرضه عوامل
۴. التیام زخمهای حاصل از جنگ در اکثر کشورها و بیداری اقتصادی
۵. رشد جمعیت در سراسر جهان و بالا رفتن سطح زندگی و درآمدها که بالطبع نیازها و افزایش تقاضای بیشتری را به دنبال داشت.

می‌توان اینگونه قلمداد کرد که متن و منشا شکل‌گیری نگرش بهره‌ورانه به مقوله تولید در ایالات متحده آمریکا روی داده است. البته پیش از این نیز دانشمندان و نظریه پردازان بزرگی چون آدام اسمیت به بهره‌وری مناسب از عوامل تولید اما نه دقیقا با واژه بهره‌وری اشاره کرده است. البته این ادعا نمی‌تواند بیانگر این موضوع باشد که تفکر و اندیشه بهره‌ورانه پیش از این در هیچ نقطه دیگر دنیا وجود نداشته است. با مراجعه‌ای گذرا به متون تاریخی و مذهبی می‌توان روایات و نقل قولهای فراوانی را از بزرگان مذهبی در زمینه استفاده صحیح از منابع گوناگون مطرح شده است. حتی در قرآن مجید و بسیاری از آموزه‌های دینی اسلام و ادیان دیگر نیز در آیات و روایات گوناگونی در زمینه مذمت اسراف یا به بیان بهتر استفاده صحیح از منابع موجود چون خوردن، آشامیدن و یا حتی در موارد دیگر طرح شده است. این واقعیت یعنی

(۱) برگرفته از سایت مدیرستان

های دینی و اجتماعی خود مدلهای بهبود مستمری چون کایزن^۲ را ابداع و به جای جای جهان گسترش دهند.

به عنوان نمونه، راهبرد بهره‌ورانه ماشین سازی تویوتا (TOYOTA) و به طور کلی اتومبیل‌سازان ژاپنی در مصرف پایین سوخت باعث ورود خودروسازهای ژاپنی در بازار ایالات متحده آمریکا گردید. بحران نفتی اوایل دهه هفتاد هم یکی از بهترین فرصتها را برای تبدیل شدن این مزیت نسبی به بالفعل را فراهم آورد و خودروهای کم مصرف ژاپنی را کماکان در بازار پر رقابت آمریکا تثبیت کرد تا جایی که حتی در سالهای اخیر تولیدکنندگان ژاپنی توانسته‌اند به عنوان یک رقیب استراتژیک برای شرکتهایی چون فورد (ford) و جنرال موتورز (GM) در آمریکا مطرح شوند.

البته مثال عملکرد صنعت خودروسازی ژاپن تنها یکی از موارد بی شمار در مزیت نسبی و مطلق حاصل از به کار گیری مدلهای بهره‌وری در سازمانهای ژاپنی و در ادامه نقش این سیاستها در مطرح شدن صنایع ژاپن به عنوان صنایع پیشرو می باشد. شاید همین موارد و سیاستهایی از این دست را بتوان عامل برون رفت موفقیت آمیز ژاپن از بحران نفتی اوایل دهه هفتاد میلادی دانست. با موفقیت روز افزون شرکتهای ژاپنی، آمریکاییها که خود به واسطه دمیگ علم بهره‌وری را به ژاپن هدیه کرده بودند، به عوامل موفقیت شرکتهای ژاپنی توجه بیشتری کردند. و اینگونه بود که به صورت بی سابقه ای شرکتهای آمریکایی به سبک مدیریت ژاپنی روی آوردند. اما میزان موفقیت آمریکاییها در شبیه سازی و اجرای این مدلها در کشور خود برای ما و دیگر کشور های در حال توسعه درسهای آموزنده ای به دنبال دارد.

بخش سوم در دگرذیسی دانش بهره‌وری را می توان دوران حکومت مقتدرانه بهره‌وری و مدلهای جامع و فراگیر بهره‌وری بر ذهن مدیران و عملکرد شرکتهای دانست. در این دوره از بهره‌وری به عنوان یکی از پایه ها و زیر بناهای توسعه در سیاستها و برنامه های کلان عنوان می شود و از حاشیه به متن می آید. طرفداران نقش اصلی ارقام بالای تولیدهای ناخالص ملی در اقتصادهای مطرح جهان عامل بهره‌وری را ابزاری مناسب در هم افزایی سیاستهای خود یافتند. بدین ترتیب که توانستند بدون دغدغه جهت تامین منابع جدید که به واسطه تحولات سیاسی و اجتماعی گسترده در سطح جهان با چالشهای جدیدی مواجهه شده بود، با به کارگیری سیاستهای بهره‌ورانه و به جای افزایش لحام گسیخته عرضه منابع هدف خود یعنی افزایش تولید را جامع عمل ببوشانند. از سوی

بهره‌وری راه خود را از نگرش صرف به تولید ف به دیگر بخشهای سازمان از جمله منابع اولیه، نیروی انسانی، تکنولوژی و بازار یابی و حتی رشته های دیگر فعالیتهای اقتصادی چون خدمات هم گشود. از دلایل اصلی در این تغییر نگرش را می توان در دلایل زیر جستجو کرد^۳:

۱. توجه بیشتر به منابع بلند مدت به جای کوتاه مدت

۲. توجه بیشتر به بازار های داخلی تا خارجی

۳. تمرکز بر نگرش و اقدامات استراتژیک به جای نگرش عملیاتی و محدود

۴. توجه بیشتر به رضایت مشتریان

۵. توجه بیشتر به مدیریت جامع بهره‌وری تا تاکید صرف به بهبود کیفیت

بهره‌وری ابزاری است که امروزه به آن به عنوان سلاحی قدرتمند و نه تنها به عنوان روشی برای افزایش تولید نگرسته می شود. امروزه در سراسر جهان کارشناسان اعتقاد دارند که بهره‌وری بهترین وسیله است برای دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده و این گونه است که در ۱۵ ساله اخیر افزایش بهره‌وری در جهان ۴۵ برابر شده است. باید توجه داشت که در برنامه چهارم توسعه ایران اینگونه برنامه ریزی شده است که ۳۰ درصد از رشد اقتصادی در طی سالهای اجرای برنامه به واسطه افزایش بهره‌وری صورت گیرد.

(۲) کایزن یکی از آموزه های مذهب شینتو می باشد که مفهوم آن بهبود مستمر نسبت به وضعیت قبلی است. مشابه این دیدگاه در دین اسلام نیز وجود دارد به گونه ای که حتی در برخی احادیث وارد تاکید فراوانی در عدم شباهت و یکسانی دو روز از زندگی و کار هر مسلمان شده است.

